

ПРЕДГОВОР	11
1. Училищната сграда, или изкуството да проявяваш внимание	15
2. Класната стая, или огледалото на навиците	19
3. Колегите, или признанието като добродетел	24
4. Колегите на педагогически съвет, или изкуството да слушаш	31
5. Ролята на родителите в училище, или изкуството да се интересуваш	43
6. Учениците, или изкуството да се интересуваш от ставащото по света	64
7. Подготовка на урока: Мисли, чувства, действия	68
8. Относно първоизточниците, или преклонението като добродетел	73
9. Урокът, или благодарността за живота	80
1. Идеята за това кое е художествено и кое е осъществимо в образованието	82
2. Педагогическата релевантност	88
3. Какво означава интелектът в училище	94
4. Големината на паралелката и индивидуализацията	100
5. За автономията на учителя	108
10. За наблюдението на дете	115
11. Лечебните сили в живота с децата и учениците, или как да постигнем активно самообладание	125
12. Наказанието, или възможността за оригиналност	130
13. Темпераментът, или поглед в огледалото	135
14. За вътрешната подготовка, или себевъзпитанието	147
ПРИЛОЖЕНИЕ	165
РЕЧНИК	174

Предговор

Различни прекрасни публикации съпътстват бързото разпространение на училища, вдъхновени от образователния импулс и методите, разработени от австрийския философ, учен и автор на педагогически трудове д-р Рудолф Щайнер (1861–1925). Особено през втората половина на XX век валдорфските училища, наричани също „Щайнерови училища“, приканват хора от всички сфери на живота, от всевъзможни религиозни и/или философски направления и от всяка държава и етнос да наблюдават с внимание и интерес детето и подрастващия младеж като притежаващи уникалната способност за развитие. Рудолф Щайнер задава основата за практическото разбиране на това развитие, както и възможности и нива на подход. В това ново издание със заглавие: „Радостта от преподаването. Насърчаване на интереса към учителската професия (по валдорфския метод)“ авторът разкрива нови хоризонти не само пред родителите, но и пред учителите, което отличава настоящата книга като уникален принос към съществуващата литература по въпроса.

Кристоф Вихерт – учител с огромен опит, плод на дълги години в класната стая с деца на всякаква възраст, и ръководител на Педагогическата секция при Гьотеанума в Швейцария, споделя ценни принципи на образованието чрез живи примери, които се запечатват в съзнанието на читателя и лесно могат да бъдат призовани при нужда в конкретна ситуация. Едно от изключителните качества на книгата, което авторът извежда още в самото начало, е изтъкването на необходимостта от колегиалност в учителския екип, породена от взаимното разпознаване и неговото недолюпимо, но убедително въздействие върху учениците, родителите и училищната общност.

Кристоф Вихерт обобщава важността на този аспект така: „Социалният живот, умението да се разбираме помежду си, е огромна задача в едно училище и първа предстои много работа в това отношение... Ако се заемете активно с това да отдавате признание на другия, да се вглеждате критично в собствените си действия и положите усилие да следите с будно внимание приливите и отливите на чувствата, които съпътстват взаимодействието с вашите колеги, ще изградите основата за вътрешната независимост.“

Една образователна институция, която е в състояние да отговори на потребностите на нашето време, а именно да помага на децата да развиват вродените си таланти и да посява семената за разгръщането на нови и необходими способности, може да стъпи единствено върху „основата на вътрешната независимост“. Рудолф Щайнер нарича първото училище в Шутгарт, Германия, „Свободно валдорфско училище“, но преводът не предава точно немското значение. В ори-

гинала формулировката обозначава свобода, или независимост от ограниченията на (политическата) държава, от религиозно-вероизповедните ограничения (на църквата) и социологическите (класовите) ограничения. Защото именно в такава атмосфера може да се разгръща вътрешната автономност, необходима на всяко дете, за да премине успешно през отделните етапи на детството, както и творческата отговорност на учителя за педагогическото развитие на ученика.

В някои публикации относно валдорфската педагогика липсва един съществен фактор – родителите. Тук обаче авторът пряко подчертава тази неотменима реалност: „Една от отличителните черти на валдорфското училище е интензивното сътрудничество с родителите. ... има се предвид онази съвместна работа, която обединява родители и учители в името на благополучието на детето.“

Дълбоките прозрения на Кристоф Вихерт по отношение на развитието на детето във връзка с учебния план са твърде многобройни, за да ги изреждаме тук. Същото важи за заключителната глава върху „За вътрешната подготовка, или себевъзпитанието“, в която авторът разглежда вътрешната готовност на учителя чрез качествата, които е развил благодарение на опита си, както и чрез прозренията, почерпени от интензивното изучаване на педагогическите трудове на Рудолф Щайнер и други творби.

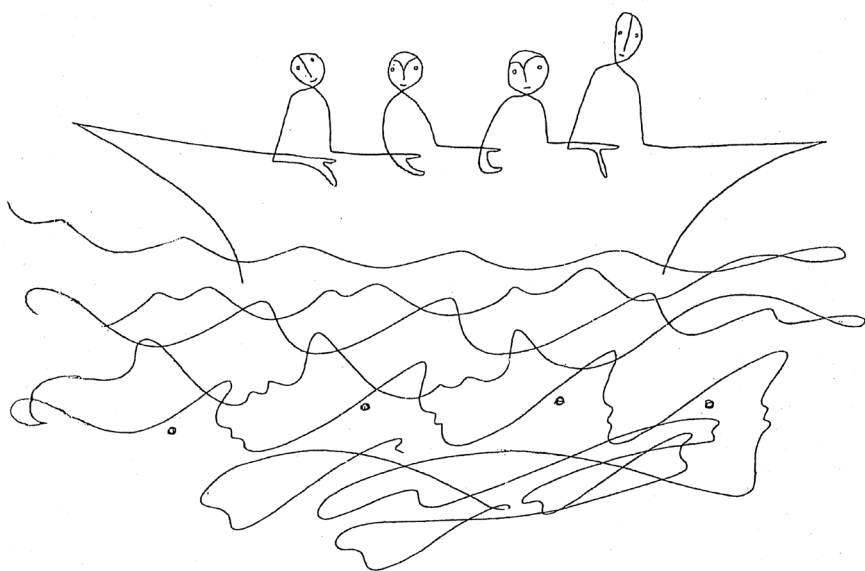
В тази книга валдорфската педагогика е представена като педагогика на отворените врати: не като доктрина, не като „трябва“ или „така е“, а като надеждно въведение към практическите и същностните страни

на училищния живот, в чийто център е непредубеният поглед на възпитателя.

Всичко в тази едновременно достъпна и проникновена книга е почерпено от живия поток на практиката и залага на една способност, която днес толкова често отсъства: здравият човешки разум. Това е едно пътешествие за учители, в чийто край те ще се почувстват по-силни и по-богати, изпълнени с непреодолимо желание да започнат да преподават с новите похвати.

В и р д ж и н и я С и ъ р с
Гьотеанум, Швейцария, февруари 2012 г.

1. Училищната сграда,
или изкуството
да проявяваш внимание

ВСЕКИ, КОЙТО е влизал в празна училищна сграда, е почувствал нейната специфична атмосфера. Сякаш долавяте присъствието на децата и учениците, макар да ги няма; сякаш изпразнената опаковка е запазила отпечатъка на съдържанието. Оглеждате се наоколо, стъпките ви отекуват в празните коридори, тук-там виси някое забравено яке. По стените са окачени рисунките на децата. На входа се издига голяма статуя. Централното фоайе сякаш е заредено с очакване. А когато стигнете до учителската стая, почти осезателно усещате дейността, която е кипяла вътре: тук – купчина ученически тетрадки от главния урок, там – няколко книги, разтворен бележник, а на перваза на прозореца – саксии, едни грижливо поливани, други плачевно занемарени. Цялостното впечатление носи отпечатъка на всекидневието.

Друг път прекривате училищния праг сутрин заедно с децата. Вътре гъмжи от живот. Коридорите са изпълнени с потоци ученици, които бързат към класните стаи. После настъпва тишина – часът започва.

По коридора върви учител, изцяло погълнат от урока, който му предстои да изнесе. Не вижда нищо друго освен вратата, през която всеки момент трябва да влезе. Може би забелязва и върхните грехи по пода, но знае, че не са на неговите ученици, защото неговата класна стая е по-нататък. Забелязва и изкривената гръбжа на шкафа. През ума му минава мисълта, че е време да направи нещо по въпроса, ох, да, и някои закачалки са счупени, затова якетата са струпани едно върху друго. Идва зима, децата ще се обличат по-дебело, закачалките наистина трябва да се поправят. В противен случай подът и столовете ще бъдат отрупани с върх-

ни грехи. Мислите се стрелкат в главата му просто защото случайно зърва всички тези неща. Вече стига до вратата на своята класна стая. Пак ли мирише от тоалетните? Както винаги, момчетата от съседния клас. Най-после ръката му е върху гръжката и той влиза, изпълнен с радостно оживление, докато част от съзнанието му все още е заета със сградата – трябва да предупреди домакина. Но тези мисли бързо отлитат, защото се изправя пред 36 грейнали лица.

Два часа по-късно главният урок свършва, децата се втурват на двора, учителят излиза след тях. Играят заедно, после той изгълтва чаша кафе и се оглежда наоколо. Изведнъж си дава сметка, че може да гледа двора по два начина – или да наблюдава децата и да възприема обстановката най-общо, или да я гледа през очите на непознат. Какво *всъщност* вижда? Храстите не са ли изпотъпкани? Земята не е ли осеяна с боклуци?

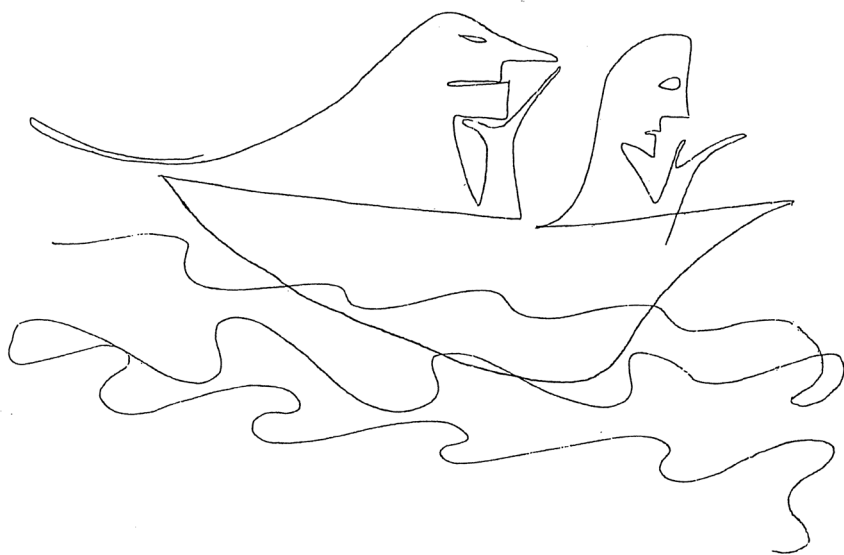
Започва да забелязва какво наблюдава и в изостреното му внимание сякаш от само себе си се влита усещане за отговорност, споделена отговорност за цялото училище. Замисля се, че *всъщност* има колеги – обикновено по-възрастните, – които чувстват тази отговорност и се гържат по съответния начин. Без много-много шум вдигат от земята хартийка, окачват на закачалката паднало яке или сами извършват някоя дребна поправка.

Учителят взема решение да култивира у себе си тази малко по-обективна перспектива. Започва да полага усилия в междучасията да се вглежда в училищната сграда по-внимателно, вместо просто да си върши задълженията по навик. Започва да забелязва какво се случва не само в неговата класна стая, а навсякъде око-

ло него. След като известно време се упражнява да си припомня (макар понякога и да забравя), постепенно добива навика да обръща внимание и, може би за своя изненада, открива, че новата способност му доставя удоволствие. Чувството за споделена отговорност вече не го потиска, а напротив, зарежда го с нова енергия като учител.

Когато прекарвате години наред в една и съща среда, съвсем естествено е да не се възбудите внимателно във всичко – в крайна сметка то ви е до болка познато. Интерес предизвикват само необикновените събития. Може да се случи и в преподаването, защото всеки ден виждате едни и същи лица. Но ако се упражнявате да поддържате вниманието си будно, като наблюдавате наглед незначителни детайли, засилвате присъствието си в класната стая. Сякаш насочвате силите на „егото“ (вж. речника) към сетивата си. Ако това се превърне в навик, ще забележите промяна и в детските лица, всъщност в самите деца като цяло. Така, благодарение на една незначителна на пръв поглед дейност, ще постигнете много.

2. Класната стая,
или огледалото на навиците

СЛЕД КАТО придобиете новата си гледна точка, върнете се в своята класна стая в края на работния ден – или още по-добре след почивните дни – и ще останете смаяни. Ще видите собствените си навици, изложени на показ във всяко кътче. Цари ред: чиновите са подравнени, всичко си е на мястото, подът не е обсипан с хартийки, четките за рисуване са прибрани където трябва, черната дъска е идеално почистена, рисунките на децата са красиво аранжирани на стената.

Е, да, но ако разгледам обстановката сякаш през очите на непознат, може да се запитам: „Тук учи ли се изобщо? Или съм толкова спретнат и подреден, че всъщност съм... педант?“. А може да се върна в понеделник, изпълнен със смътна тревога заради невъобразимия хаос, който ще заваря: безредно разместени чиновци с натрупани отгоре купчини тетрадки, непометени стъркотини от подострени моливи, разхвърляни евритмични обувки, увехнал букет на перваза отпреди три седмици, който вече е хванал паяжина; по стените висят работи от по-миналия месец, черната дъска носи следи от борбата за педагогическо оцеляване. Преди да посегна с дълбока въздишка към метлата, ме осенява прозрението, че в такава стая е невъзможно да се учи наистина, и че ако трябва да сме честни, аз съм... неоправим мърляч.

Ако отворя някой шкаф и надзърна вътре с очите, които сякаш виждат всичко за пръв път, може да постигна пределното себепознание. Дали всъщност съм човек, който овладява урока чрез навиците си, или пък такъв, който вечно изоставя и бърза да навакса?

От време на време развеждаме из класните стаи колеги от други училища и всеки вижда и чувства точно то равновесие между живота и реда. Как да го характеризираме? Като оживен ред или като овладяно безредие? При всички случаи се надяваме да открием изражение на детска активност и жизненост, излъчвани от безмълвните свидетели – самите предмети.

Така или иначе учителят има привилегията да разполага с постоянно обновяващо се огледало чрез класната си стая. Ако съумее да види своето работно място през погледа на непознат, може да добие безценно зрънце себепознание, свързано с живота на своите навици.

Благодарение на него може да предприеме промяна там, където е необходимо. Характерно за навиците е, че се проявяват несъзнателно. Те са запечатани дълбоко в етерното тяло, или тялото на навиците. Когато се научим да си мием зъбите, преставаме да мислим за това. Умението да кара велосипед или автомобил не изисква постоянна концентрация – извършваме движенията механично. Всеки, който се опита да внесе и най-малката промяна, ще открие колко е трудно. Но това измерение е изключително важно именно за учителя. Реши ли да промени и най-дребното нещо, ще освободи силите, които стоят в основата на всички навици. Те ще се събудят от своята закостенялост, ще се изпълнят с живот и Аз-ът отново ще придобие власт над тях. Този процес е здравословен, макар отначало да не го осъзнаваме. Ставаме по-гъвкави както във всекидневния си живот, така и в преподаването и вече не реагираме на повтарящи се ситуации по обичайния начин. Тогава учителят вече е в състояние да посрещ-

не непослушанието на някое дете не с неизменния упрек, а по оригинален, дори шеговит начин. Такава реакция може на свой ред изключително много да оживи атмосферата в класната стая.

Учител, който успее да внесе елемент на подобна гъвкавост в собствените си навици, е благодат за своите ученици.

Но как да разпознаете дали навиците ви са се „втвърдили“? Възможно е да започнете да долавяте в душата си леко отвлечение от рутината на всекидневие в класната стая – тогава тя по цял ден работи „на автопилот“ (макар понякога той действително да е необходим, например когато се борите с грип).

Едно от проявленията на „синдрома на автопилота“ е непривичната умора от преподаването. След пълноценен ден в училище вие изпитвате *здравословна умора* – умора, от която напълно се възстановявате по време на нощния сън. Но има и друг вид умора, свързана с постоянно раздразнение, която се лекува само с *пълно откъсване*. В такъв момент жизнените ви сили се нуждаят от специални грижи.

Трябва да подчертаем, че може да черпите от това измерение *не само* чрез промяна на навиците си. Тук се преплитат много неща. Има още един важен аспект.

В крайна сметка душата има много свойства. Едно от тях, което се отразява върху цялостния живот на човека, е дали е способна да се посвети *изцяло* на нещо, независимо какво е. Можете да наречете тази отдаденост *ентузиазъм*, *радост* или каквото друго пожелаете. Колкото и странно да е, ако душата чер-

ни от този източник, вие не се изморявате. Енергията, която сте призовали, се предава на етерното тяло и го активизира. Ето защо, ако установите, че се уморявате от всекидневната работа – донякъде направлявана от навиците, – може да се освежите чрез идеационни, или духовни упражнения. Ще се спрем на тази тема по-късно.